

Arkivpodden

Transkribering av Ett justitiemord i Sápmi?

Medverkande: Jim Hedlund, Riksarkivet i Östersund

Martin Ahlström, Riksarkivet i Östersund

Domare: Mathias Arbelius, Riksarkivet i Östersund

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Intro

Hammerdals tingslags häradsrätts domare, 1813-06-28:

Urtima Häradsrätten finner bemälte lappmän Klements Bengtsson och Jon Jonsson den yngre vara lagligen förvundna att hava försåtligen mördat nybyggaren Pehr Jonsson Åhrberg och hans hustru Anna Larsdotter, uti vilken vilja och gärning Jon Jonsson den äldre och varit. Varav tillika den rysliga följd uppstått, att åhrbergs tre minderåriga barn omkommit, jämte två kor, tio getter och fem får, som bundne i huset ihjälsvultit...

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Martin Ahlström: Hej! Och välkomna till Arkivpodden i serien "Dokumentet berättar". Jag heter Martin Ahlström och idag är det du min kollega, Jim Hedlund som ska berätta för oss vad man kan finna ur arkivens gömmor.

Jim Hedlund: Ja, idag får ni stå ut med mig igen.

Martin: Ja, vi får väl försöka med det, men du är ändå välkommen hit Jim... Men du, idag blir det stor tragik en slags "true crime historia" kan man väl säga?

Jim: Ja, det kan man verkligen säga. Det här är ett av många mörka exempel från vårt lands historia. Det är sorgligt och skrämmande på en och samma gång.

Martin: Repliken vi hörde från början var ju från en dombok, det hörde jag ju. Men vart, var när och hur utspelar det sig?

Jim: Ja, Det var från Hammerdals Tingslags Häradsrätt – Urtima Ting, den 28 juni 1813. Där de tre samerna Klement Bengtsson, Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre, dömdes för att ha mördat nybyggaren Per Jonsson Åhrberg och hans fru Anna Larsdotter. Resten av familjen, de tre barnen lämnades som man sa: "att dö i svält och köld". En fruktansvärd tragedi förstås.

Martin: Men oj, vilket ruskigt drama! Vår poddserie lyfter ju fram olika dokument ur arkiven som berättar alla slags historier, stora som små; hur kom det sig att du valde just dagens tragiska ämne?

Jim: Ja, det är två saker som fick mig att engagera mig det här: Den här historien fick jag höra redan som 10-åring då min styvfar, som hette Bo Åhrberg och var alltså släkt med den här nybyggarfamiljen som "mördades" där uppe i Sjougden. Långt senare, nämligen häromåret såg jag ett föredrag av Elisabeth Rydell-Jansson som forskat i fallet i Sjougden många år. Och jag tyckte det var så pass intressant att jag ville lyfta det här i Arkivpodden.

Martin: Kan du ge mig och lyssnarna lite bakgrund? Vad handlar brottsfallet om?

Jim: Jo, men det handlar alltså om nybyggaren Per Jonsson Åhrberg, som med sin familj vandrade till Frostvikens fjällvärld för att få bruka egen mark. Pers familj bestod av hans fru Anna Larsdotter och deras tre barn Brita 9, Lars 6 och Anna 3 år. De hade även med sig två kor, tio getter, fem får och en hund. De hade lämnat sin hembygd i Undersåker vid midsommar år 1812, och så gick de de cirka 20 milen till fots, stora delar i väglöst land, långt uppe i Frostviken till ett nybygge vid sjön Sjougden eller Sjouten som man säger idag.

Martin: Oj, tjugo mil till fots! Med familj, småbarn. Varför gjorde de en sådan resa?

Jim: Ja, Drömmen om ett bättre liv kan driva oss människor långt. De hade tagit beslutet att bli nybyggare i Frostviken.

Staten ville kolonisera den så kallade orörda fjällvärlden. Och det var framför allt den jordlösa befolkningen som var målgruppen. Pehr Åhrberg var en av många jordlösa.

I ett kungligt dekret från den 3 september 1695, utlovades skatterätt gratis, frälserätt, frihet från skatt i 15 år. Med det här menas fri från alla former av skatter och andra skyldigheter. Plus att man även blev tilldelad gratis utsäde. Man ändrade till och med frihetsrätten till 30 och 35 år.

Det var just det som lockade Åhrberg. Drömmen att få äga och bruka egen mark och dessutom slippa betala för det under lång tid.

Martin: Så staten upplät mark till dem för att starta nybyggen i fjällvärlden?

Jim: Ja, så fungerade det. Familjen Åhrberg hade sin försörjning vid Fröå gruva. Och gruvbranchen på den här tiden var ingen lek, ett mycket hårt arbete utan några möjligheter till ett friare liv.

Så det var nog inte så konstigt att han nappade på att få lämna det och bli sin egen lyckas smed.

Martin: Till lyssnarna som inte vet det så ligger Fröå gruva på Åreskutans östra sida, nära byn Huså. Men Jim; att starta upp ett nybygge i fjällvärlden måste ju också ha varit hårt och slitsamt arbete?

Jim: Javisst, men de som nappade trodde givetvis på ett drägligare liv efter några års slit och så tänkte de väl kanske på sina framtida generationer.

Men det var som sagt upplagt för konflikter med urbefolkningen – samerna. Många av dessa utlovade marker brukades redan av samer. De hade ofta brukat dessa marker för sin rennäring under lång tid, ibland i flera generationer bakåt. Samerna vandrade även mellan sina skatteland utifrån årstiderna. Vandringsleder som fungerat i århundraden riskerade nu plötsligt att bli stängda av hagar mm. Och det här var ju inget som staten hade tänkt på.

Man visste nog inte alltid vad dessa beslut i att kolonisera fjällvärlden ledde till. Beslutsfattarna var varken insatta eller intresserade av urbefolkningens seder, traditioner och förutsättningar. Fjällvärlden var ju så stor. Den skulle nog räcka till alla. Problemet är ju att fjällvärlden även kan vara hård och skoningslös. Tillgången till bra odlings- och betesmarker är inte så stor och plötsligt blir det nu

konkurrens om värdefull mark. Två grupper ställs nu mot varandra, samer mot nybyggare, båda får slita hårt för att slippa svälta och båda är redo att kämpa för sin rätt att kunna försörja sig själva.

Martin: Så nu blev det alltså en konflikt som eskalerade

Jim: Javisst, med en mycket blodig upplösning, som även skulle sätta djupa sår i all befolkning i det här området.

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Jim: Familjen Åhrberg kom till nybygget Sjougden efter midsommar 1812. Där började de direkt med att arbeta upp ett jordbruk i Frostvikens fjällvärld.

Per "satte" upp en bostad med ett fähus i en och samma byggnad. Sommaren gick och de började lägga upp ett matförråd inför vintern. Här var fisket en betydande del av kosten. De hade börjat slå och hässa hö- myrstarr, så kreaturen skulle klara vintern. Allt var som man säger frid och fröjd i ca ett halvår. Per och Anna brukade också besöka Alanäsets kyrka då och då. Att det inte blev varje helg berodde helt enkelt på att det var 7 mil enkel väg från nybygget till byn Alanäs.

Martin: 7 mil?! Det borde ju ha tagit två dygn att bara ta sig ner till Alanäs! Så vid varje kyrkbesök fick de gå eller skida i 14 mil...

Jim: Ja, så såg det ut för dem.

Martin: Det måste helt klart ha varit oerhört tufft att leva så, inte minst med tanke på de förutsättningar som rådde på den tiden.

Jim: ja, men det var väl det som var själva meningen med kolonisationen att exploatera vildmarken i fjällområdena. Någon skulle ju vara pionjär och för dem var det givetvis extra hårt och i det här fallet var det ju familjen Åhrberg.

Hur som helst ; sista gången de besökte kyrkan var den 4 oktober. Det var även meningen att de skulle ta sig till gudstjänsten den 18 oktober, men då stannade de hemma eftersom det var snöoväder. Och det var just den 18 oktober som man sista gången såg familjen vid liv. Det var Per Göransson, en annan nybyggare från Gerdnäset, som då sov över hos dem, då han inte tog sig hem från fiske på grund av det här ovädret som jag nämnde.

Martin: Sen var det tyst om Familjen Åhrberg...

Jim: Ja, sen var det tyst. Tiden gick och när man inte sett dem i kyrkan på två månader, så bad man två män att ta sig till nybygget och se hur det var med familjen. Den 17 december 1812 kom de fram till Åhrbergs nybygge. Men huset såg ut att vara övergivet. Snön låg djup och orörd utanför dörren och ingen rök kom upp genom skorstenen. Det syntes heller inga spår i snön utanför huset. De båda männen tog sig ändå in i huset och där mötte dem en mycket obehaglig syn.

Alldeles innanför dörren låg den äldsta flickan död bredvid en omkullvält stege. De andra barnen låg döda i sina sängar som var på loftet. Alla djuren låg döda i sina fållor. Endast hunden levde. Förutom den omkullvälta stegen sågs inga tecken på oordning i stugan.

Martin: Vilken fruktansvärd upptäckt. De måste ha blivit chockade?

Jim: Ja, säkerligen... Det märkliga var, att det inte fanns några som helst spår efter deras föräldrar – Per och Anna. De var bara spårlöst borta.

En annan sak; Det fanns faktiskt gott om mat i deras förråd, men den var helt orörd...Och så stod ju hässjorna med hö, fortfarande kvar ute – översnöade? En dödssynd på den tiden.

Martin: Vad hade hänt?

Jim: Ja, vad hade hänt? Ja ni... Det kan ju ingen helt säkert säga. Men en sak stod klart. Hela familjen Åhrberg i Sjougdens nybygge var utplånad. En fruktansvärd tragedi.

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Jim: När den här nyheten kom ut i bygden slog den nog ner som en chockvåg. Givetvis måste det då till grundligt undersökas. Man transporterade de tre barnen till Alanäs där de obducerades av provinsialläkaren Pehr Rissler. Där konstaterades att barnen hade dött av hunger och köld.

Martin: Vad fruktansvärt!

Jim: Ja, verkligen. De begravdes sen i Alanäs den 7 januari 1813. I kyrkoboken för Alanäs församling, finns hela familjen Åhrberg inskriven men alla namn är ju överstruken och bara ett ord står skriven stort för allihopa – DÖD... inget mer.

Martin: Men det slutade ju inte där?

Jim: Nej , det här var bara början som satte trauma på hela det här området, inte minst för den samiska befolkningen.

Martin: Letade man inte efter paret Åhrberg – Per och Anna?

Jim: Jo, absolut. Kronolänsman Öhrling gjorde tillsammans med flera bybor många eftersök i området. Man finkammade all terräng närmast bygget och även själva bostaden undersöktes flera gånger men utan några som helst resultat. Så till slut drog man helt enkelt slutsatsen att Per och Anna måste ha förolyckats på något sätt. De hade kanske drunknat? Fiske var ju en viktig del i deras försörjning.

Martin: Ett mycket sorgligt drama redan där, att föräldrarna bara försvinner och att barnen blev ensamma för att sen frysa och svälta ihjäl.

Jim: Ja, men den här olycksteorin skulle snart ändras helt. Runtom i byarna började det pratas och ryktas om att det här inte kunde vara någon olycka. Det fanns ju faktiskt rivalitet mellan samer och nybyggare och särskilt i det här området.

Martin: Hur menar du?

Jim: En del samer hade till och med uttalat sig om att de inte ville ha några nybyggen där. Ifall det skulle komma någon lycksökande bonde dit, skulle de nog jaga bort dem.

Martin: Så rykten drog igång det hela?

Jim: Ja, och det bara ökade mer och mer. Till slut ”gick snacket” i nästan varje nybygge och i alla grannbyar med. Så gott som alla var

samstämmiga – Det måste helt enkelt vara samer som mördat paret Åhrberg.

Martin: En klassiker är att när man väl bestämt sig för en teori, så "lägger man till och drar ifrån saker" utifrån sina egna slutsatser.

Jim: Jo, så sker ju många gånger. Det hela eskalerade så pass att Landshövdingen Anders Wasell fick höra om detta och beordrade Kronolänsman Eric Petter Öhrling från Hammerdal, att göra en omfattande brottsundersökning. Än en gång besiktades området kring nybygget och så började man förhöra bybornas vittnesmål. De här förhören hölls på deras hemorter.

Och ofta kunde byborna sitta tillsammans både före och efter vittnesmålen. Det här skulle ju vara en omöjlighet i dagens rättssamhälle, med tanke på att man kan sitta och diskutera ihop samstämmiga historier.

Martin: Men de höll väl förhör med den samiska befolkningen med?

Jim: Jo, absolut. Men det skedde på ett annat sätt. Man letade rätt på så många samer man kunde hitta från regionen. Ja, även ända in i Ångermanland tog in dem. Även kvinnor och barn och fördes samman och fick åka i fängstransporter hela vägen till häktet i Östersund, en färd på mer än 20 mil enkel resa. I Östersunds häkte fick de sitta för att sen allteftersom förhöras om det man redan bestämt sig för, nämligen; "morden" på Per Åhrberg och Anna Larsdotter.

Martin: Det var verkligen inte lika behandling för dem.

Jim: Nej, nej! Det här medförde också att många samer höll sig undan. Ja en del försökte även ta sig över till Norge. Man kanske blev rädd för någon slags kollektiv vedergällning, eller att någon lynchmobb skulle ge sig på dem, det är ju svårt att veta. Men enligt de samiska källorna var man mycket oroliga för vad som kunde hända dem och deras familjer.

Martin: Inte så konstigt när rättsväsendet behandlade bondebefolkningen mycket mildare, där man höll förhören på "hemmaplan". Att samerna däremot togs in och fördes 20 mil bort till ett häkte i Östersund för att sen förhöras där.

Jim: Nej, precis. De måste ha känt sig riktigt utpekade och många av dem behärskade inte heller det svenska språket och bara det gjorde dem nog skärrade, särskilt då de flesta av bondebefolkningen nu såg på dem med misstro. De blev liksom redan kollektivt dömda på förhand.

Martin: Vad hände sen då?

Jim: Utifrån flera förhör och vittnesmål fick de till fram först två misstänkta som efter en tid utökades till fyra samer, som man nu kunde fokusera på. De misstänkta var Clement Bengtsson, 60 år en välbärgad renägare, Jon Jonsson den äldre, 69 år och hans son Jon Jonsson den yngre, 27 år som var ansedd som lite "efterbliven". Han kallades i folkmun för "Tok-Jonke". Och så var det Nils Pålsson, 40 år som både försörjde sig på sin rennäring men även extra som dräng åt fjällbönder. En viktig detalj som senare kanske blev avgörande för fallet var att de tre första, alltså Clement och båda "Jon Jonssonerna" inte kunde svenska språket. Däremot Nils Pålsson behärskade både samiska och svenska.

Martin: Men varför pekade man ut just de som huvudmisstänkta?

Jim: Jo, men Clement Bengtsson och Jon Jonssönerna hade sina renbetesområden där familjen Åhrberg lovats få sätta upp sitt nybygge. Det var faktiskt inom deras skattefjäll, de betalade alltså skatt för markerna. Man skulle senare även hänvisa till att de var i området och flyttade renar vid den tid man förmodade att föräldrarna försvunnit.

Martin: Ja, det är ju i och för sig ett motiv. Men räcker det som motiv för mord?

Jim: Ja, man hade ju just inget annat att gå på, särskilt när man visste att många samer också var irriterade på att de fick flytta på sig för nybyggare allt oftare.

När det gällde Nils Pålssons motiv, så var det just att flera vittnen berättade hur Nils flera gånger hade ondgjort sig över Åhrbergs nybygge och även sagt att "han skulle nog piska dem därifrån".

Martin: Ja, uttrycker man sig så som Nils Pålsson gjorde, så fanns det alltså ett öppet hot mot familjen Åhrberg. Men det är ju stor skillnad mellan ord och handling!

Jim: Javisst och Nils nekade hela tiden till detta. Nils Pålsson kunde ju tala och argumentera för sig själv genom att han behärskade svenska språket.

Det fanns ett annat starkt spår också. Det var Jon Jonsson den yngre. Dels sas det att han i fyllan jojkat om mordet utanför kyrkan i Ramsele. Han hade även setts i byarna, där han skall ha sålt saltad

fisk. Saltad fisk var mer på nybyggervis. Samerna sålde mest osaltad fisk...

Martin: Så saltad fisk och jojk blev Jon Jonsson den yngres öde?

Jim: Ja, det var nog början på hans undergång. Här måste vi ju nämna en sak; Nils Pålsson som ju också var misstänkt och som flera vittnen hört säga att han minsann skulle "piska bort Åhrbergs", vittnade faktiskt mot Jon Jonsson den yngre bl.a. om hans jojk vid kyrkan i Ramsele.

Martin: Så Nils Pålsson var även ett hot mot sina medåtalade?

Jim: Ja, kanske var det så. Och det var ju som sagt bara Nils som kunde svenska, som kunde hänga med i förhandlingarna och försvara sig. De andra tre måste ju ha haft svårt att försvara sig och även förstå vad som egentligen sas och hände i rättssalen. De hade ju en tolk men det var länsman Mattias Höglund. Och han fungerade inte bara som tolk, utan som åklagarvittne, nämndeman och till och med gick in som åklagare mot dem, när kronolänsman Öhrling var sjuk.

Martin: Så deras tolk fungerade även som åklagare mot dem?! Det känns ju inte särskilt rättssäkert.

Jim: Nej, utifrån de rättsprotokoll vi har så ser det inte så bra ut. Det är de här källorna som vi har och måste granska, tolka och gå efter.

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Det är just deras tolk, länsman Höglund som får fram första erkännandet om mord.

Jon Jonsson den yngre, hade berättat för honom; att han och hans far Jon Jonsson den äldre och Clement Bengtsson varit i området vid Sjougden i slutet av november. Och en natt hade de tre åkt skidor till Åhrbergs hus, tagit sig in i huset och stuckit ner paret Åhrberg med spjuten som de tagit med sig. Och sen hade de släpat ut kropparna och "dumpat dem" vid en sten inte långt från gården.

Dagen efter skidade de tillbaka till huset och stal en massa insaltad fisk som de sen kunde sälja på marknad.

Martin: Varför skulle de ha gjort det? Hade de något motiv?

Jim: Det enda orsaken Jon hänvisade till att var nybyggarna störde renbetet...

Och det var vid detta erkännande som Nils Pålsson fyllde i att han faktiskt hade hört talas om detta och att han hört Jon Jonsson den yngre jojkat om det vid Ramsele kyrka.

Sen fortsatte Nils vidare med att neka till alla anklagelser mot honom själv - om hot eller medverkan till själva mordet.

Martin: Men nu hade man i alla fall fått fram tre namn som "skäligen misstänkt för mordet.

Jim: Ja, nu gick utredningarna in i ett nytt skede. Den 24 mars hade man nu burat in samerna Jon Jonsson den äldre och hans fru Margret Andersdotter, sonen Jon Jonsson den yngre, Clement Bengtsson med sina drängar Thomas Thomasson och Pål Andersson och sist men inte minst Nils Pålsson. De skulle hädanefter pendla mellan varje tingslag i Hammerdal och Östersunds fängelse. Det blev 7 mil enkel väg med häst och vagn.

Martin: Jag tänker på vad du sa från början att de inte såg något som tydde på bråk eller oordning i stugan. Om de nu blev mördade med spjut borde det väl ändå ha funnits blodspår i alla fall?

Jim: Javisst, och det där med; inga tecken på våld eller blodspår, de försvunna liken, inga vapenfynd och att den unge Jon Jonsson flera gånger ändrade sina redogörelser var ett problem. Ena gången hade de skjutit offren, en andra gång sa han att de mördat dem med spjut, ja även yxor nämndes som mordvapen.

Martin: Ja, jag tänker att det verkligen var många avgörande frågetecken som skulle redas ut för att få dem fällda.

Jim: Ja, med dagens ögon låter det direkt omöjligt. Men det skulle visa sig att allt, "rättades till" eftersom. En sak som jag tycker är olustig är Clement Bengtssons erkännande.

Martin: Så Clement erkände också mordet?!

Jim: Ja, när han satt fängslad i Östersund, men hur det gick till? Här kan ens spekulationer verkligen ta fart.

Martin: Hur menar du då?

Jim: Ja, Det finns ju inga protokoll där han erkänner i förhören från tingslagen. Alltså ett protokollfört förhör där Clement Bengtsson berättar om vad som skett.

Martin: Nähä?

Jim: Nej, däremot finns det noterat i en fångrulla, alltså inskrivningsboken för de som satt i fängelse för mars månad år 1813. Erkännandet gjordes alltså inom fängelset. Den enda som kunnat tolka Clements berättelse i fängelset var inte vem som helst , utan Nils Pålsson. Du vet han som tidigare vittnade mot Jon Jonsson den yngre.

Martin: Så man kan misstänka att Nils ”hjälpte till” vid det erkännandet?

Jim: Ja, man kan nog inte bortse från det. Clement Bengtsson hade erkänt mordet till fångvaktaren Anders Lidinsson. Och det var inte vem som helst heller. Anders Lidinsson var känd som en mycket våldsam man. Lidinsson hade 11 år tidigare varit kronolänsman men blivit avskedad och dömd för vållande till annans död, då han bland annat misshandlat en man till döds. Han hade flera gånger varit inblandad i både fylleribråk och slagsmål och folk som kände till honom var med all rätta rädda för honom.

”Af de Arresterade Lappmän hafwa Clement Bengtsson och Jon Jonsson den yngre erkänt det de i början av förleden november månad medelst aflossande lodbösseskott nattetid å Schogdens nybygge mördat Åhrberg och dess hustru, hwaraf äfwen den rysliga händelse inträffat att deras 3 mindeeråriga barn af köld och hunger omkommit.”

Martin: Det är alltså så här det står i fångrullan?

Jim: Ja, den här texten finns i fångrullan i Fångvårdsanstalten i Östersunds arkiv, Förteckning över fångar, volym: D III a:1.

Men vi har inte hittat detta i något förhörsprotokoll, exempelvis från Landskansliet (alltså Jämtlands Läns Landskansli) där man brukade förhöra fångarna som kom in till häktet i Östersund.

Efter det här blev Clement Bengtsson uppskickad till Sjougden för att vallas runt brottsplatsen och peka ut platsen för kropparna och vapengömman, men det blev inga resultat av det. De som vallade runt Clement kunde ju inte samiska och han själv kunde ju inte svenska. Utöver denna expedition gjorde man åtta resor upp till bygget med sammanlagt 169 dagars letande utan några som helst resultat.

Martin: Men då fanns det ju inga som helst fysiska bevis, då kunde man väl ändå inte döma dem?!

Jim: Nej, det kan vi ju tycka idag, men de hade ju faktiskt fått två av tre att berätta om mordet. Och även om deras historier inte stämde så värst bra ihop, kunde man bygga på dem och få fram en tillrättalagd berättelse som sen alla tre – alltså Clement Bengtsson, Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre samstämde till. Eller visste de ens om att de gjorde det?

[Musik: ES_Flight Path - Cobby Costa]

Jim: Under det Urtima Ting (Det är alltså de tingslag som är extra allvarliga) i Hammerdals Häradsrätts Tingslag den 26 till 28 juni fastställdes nu följande berättelse:

Att samerna hade slagit läger i Sjougdenområdet den 22 november 1812. Där fick de besök av Pehr Åhrberg som var arg för att deras renar hade rivit ner och ätit upp en foderhässa för honom. Åhrberg ville härmed ha betalt för skadorna. Men det var sammen Clement

Bengtsson inte så villig till. De började bråka och Pehr gav Clement en örfil och vände hemåt till nybygget.

Detta gjorde samerna så kränkta att de bestämde sig att hämnas på nybyggaren. Så ett dygn efter på natten, tog Clement Bengtsson och båda Jon Jonssönerna sig till nybygget. Clement och Jon Jonsson den yngre hade lodbössor och Jon Jonsson den äldre ett spjut. Spjutet skulle användas ifall bössorna inte skulle fungera.

När de kom fram till stugan, steg de sonika in i den och ropade att de skulle kliva upp. Och när Pehr och hans hustru Anna satte sig upp i sängen sköt de båda i bröstet. Och här var Jon Jonsson den yngre påpasslig och sprang fram och stoppade fnöske (torkat gräs) i kulhålen för att stoppa blodflödet. Man bar snabbt ut kropparna och drog iväg dem på skidorna som man bundit samman. Kropparna drogs sen till en holme och gömdes mellan två stenar. Efter detta återvände man till stugan där nu barnen vaknat och grät. Men de tröstades och männen lovade dem att deras föräldrar snart skulle vara tillbaka. Nästa dag kom båda Jon Jonssönerna tillbaka och stal fisk ur deras förråd.

Barnen lämnades för de trodde att de ändå skulle klara sig då de hade både gott om mat och ved till spisen.

Martin: Vilken hemsk redogörelse vare sig den är sann eller inte. Men vad tror du Jim? Är du säker på att det gick till på det här viset?

Jim: Nej, jag är ju faktiskt inte det, men vi får väl komma tillbaka till det senare.

Men utifrån detta dömdes nu de tre samerna "sig själva till skräck och andra till varnagel" - att först få höger hand avhuggen, sen bli halshuggna och slutligen få sina kroppar steglade på hjul.

Martin: Vad menas med Steglade? Varför högg man av dem ena handen innan man högg av dem huvudet?

Jim: "Stegling" betyder att man hänger upp de avhuggna kroppsdelarna så allmänheten riktigt ska lära sig att lagen dömer "den som illa gör han också illa får". Att man högg av handen var att brottslingen skulle känna av straffet först innan de dog. Datum för avrättningen sattes till den 17 november 1813. Och avrättningsplatsen blev vid Harbäcken i Ströms församling.

Martin: Från det här domslutet till själva avrättningen var det ju nästan ett halvår. Var det fängelset 20 mil bort i Östersund som gällde igen då?

Jim: Ja, precis. Och praxis var ju att ärendet nu gick vidare till Svea Hovrätt – men domslutet ändrades inte där, så de fick ta till det sista man kunde, nämligen skriva en nådeansökan till självaste konungen Karl XIII. Men som sagt, de kunde ju inte svenska så de fick hjälp av fångvaktare Lidinsson och det avgjorde nog deras dödsdom slutgiltigt.

Martin: Oj då! Lidinsson; alltså han den våldsamme som Clement hade bekänt mordet till?

Jim: Javisst, Och det här känns inte som en nådeansökan utifrån förmildrande omständigheter, utan direkt tvärtom. Lyssna till dessa citat:

*"icke kunna framlägga någon omständighet, som kan mildra
rysligheten af vår Mordgärning"*

Jim: Och det här om dem som samer:

*"icke kan räkna sig i jämförelse med andre människor annat än som
sista länken av förnuftiga varelser"*.

Martin: Det sista citatet är ju riktigt illa!

Jim: Ja, man blir riktigt ledsen och arg när man ser på hur det gick till.

Martin: Vi vet ju att de inte blev benådade.

Jim: Nej, det blev avrättning. Men bara Clement Bengtsson och Jon Jonsson den yngre skulle möta bödelns bila. Jon Jonsson den äldre dog efter en tid i fängelse. Orsaken är okänd, han bara dog. Jon Jonsson den äldre grävdes sen ner någonstans utanför Östersund.

Martin: Hela den här historien är som en ond mardröm.

Jim: Ja, och den 17 november 1813 avrättades alltså Clement Bengtsson och Jon Jonsson den yngre, för mordet på Pehr Åhrberg och Anna Larsdotter och att de vållat de tre små barnen Brita, Lars och Annas död.

Martin: Fruktansvärt! Men som du säger Jim känns den rättsliga delen av den här historien väldigt osäker.

Jim: Ja, jag måste faktiskt säga att jag tvivlar på att det gick till så här. Jag tycker det är för många frågetecken, men jag kanske har en

vinklad uppfattning efter föredraget jag såg med Elisabet Rydell-Jansson, som verkligen inte tror på att de här samerna mördade familjen Åhrberg.

Martin: Nej men det är ju lätt att ta del av arkivhandlingarna. De finns ju här på Rikssarkivet.

Jim: Javisst, vem som helst kan ju komma och forska i den här historien. Originalen finns ju kvar och reda att läsas och tolkas.

Jag måste ju ändå nämna att Rydell-Jansson även tagit hjälp av en av Sveriges främsta rättsmedicinare, professor Anders Eriksson, rättsläkare och chef för Rättsmedicinska avdelningen i Umeå. Han har i sin tur "bollat" frågan med en kollega i USA.

Martin: Oj, de tog sig an ett riktigt cold case...

Jim: Ja, verkligen ca 200 år gammalt. Hur som helst, de fick ta del av handlingarna kring själva mordet, alltså de kring skotten med lodbössorna mot de två offren i sängarna. Frågeställningarna varför det inte fanns blodspår och om möjligheten att totalt kunna stoppa blodflödet i en stuga en mörk november natt. Och att sen även frakta ut kropparna därifrån utan några spår med mera. Jag hänvisar till en text som Rydell-Jansson visade upp under föredraget:

"Sammanfattningsvis framstår det dock som mest sannolikt att det blivit genomskott med avsevärd blodspillan redan i skottögonblicken och omedelbart därefter. Uppgiften om att blod saknas i bostaden gör åklagarens version osannolik, inte minst mot bakgrund av att två personer togs av daga".

Martin: Ja, det verkar ju märkligt om Jon Jonsson den yngre lyckades täppa till såren på de båda offren så snabbt att inget blod kunde hittas. Och som man sa att det skedde mitt i mörka novembernatten. Det var knappast något bra ljus i den lilla stugan heller?

Jim: Nej, det är ju en av många konstigheter. Under själva rättegångarna 1813, så var också det här med saknaden av blodspår ett problem för åklagaren. Men det löste sig för de som hade undersökt brottsplatsen däribland länsman Höglund som även var tolk åt samerna, gjorde ett tillägg senare, att de faktiskt hade hittat en ihoprullad trasa. När de vecklade ut den luktade som ruttet kött. Det kunde alltså kunna vara upptorkat blod.

Martin: En korrigerings för att täppa till luckor i åklagarens bevisföring?

Jim: Vem vet? Sen har vi ju det här med kropparna som aldrig hittades trots 169 dagars letande. Och även själva tiden för brottet?

Martin: Tiden? Hur menar du?

Jim: Jo, men går vi på åklagarens linje så måste paret Åhrberg ha mördats den 23 november, just för att samerna inte var i området förrän den 22 november. De kom ju dit i området med sina renar då.

Martin: Jaha?

Jim: Men Åhrbergs noterades att de inte till kyrkan i Alanäs, redan den 18 oktober. Men inte heller den 25 oktober, 1 november, 8 november och 15 november.

Sista livstecknet från dem var ju den 18 oktober, då intygade ju en annan nybyggare att de inte kunde komma på grund av snöoväder, men de andra datumen då? Här är ju en lång tid. Fem veckor som ingen varken hört eller sett dem. Alltså fem veckor innan samerna var i området. Varför kunde ingenting ha drabbat dem under just dessa veckor?

Martin: Ja, det är ju sant.

Jim: Sen att hässjorna stod översnöad kvar ute med foder på? Och att det i fähuset inte fanns något foder och att djuren var bundna som om de endast tagits in under natten? Pehr Åhrberg borde väl ha bärgat fodret inför vintern långt tidigare än 23 november? Det skulle ju vara ett direkt självmord att inte ta reda på fodret innan vintern.

Martin: Ja, och jag tänker även på Clement Bengtssons erkännande inför fångvaktaren Lidinsson, som mycket väl kan ha använt fysiskt våld mot dem i fängelset och att Nils Pålsson, samnen som både behärskade sitt språk och svenska hjälpte till att tolka. I och med det här erkännandet var hans odds mycket bättre än de andras?

Jim: Ja, så är det ju. När det gäller just fängelsevistelsen där Lidinsson bestämde, så dog ju faktiskt Jon Jonsson den äldre i fängelset, men ingen dödsorsak finns nedtecknad. Bara att han plötsligt dött.

Som sagt, hela rättegångsprocessen fördes ju på svenska och den enda tolken samerna hade var landsfiskal Höglund, som var en del av åklagarsidan.

Den andre av dem som erkänt morden, Jon Jonsson den yngre, ändrade sina historier hela tiden från att ha mördat dem med spjut,

till yxa och slutligen med lodbössor? Han var ju även sedd som "lite efterbliven", varför ens ta hans ord på allvar?

Martin: Det finns ju väldigt mycket dokumenterat om det här fallet, många bygdekrönikor och berättelser med mera. Men de är ju oftast samstämmiga att det var så här denna mycket tragiska händelse gick till. Alltså att samerna var de skyldiga?

Jim: Javisst, och under lång tid har bara den versionen lagts fram. Det är ju inte förrän på senare år som man mer kritiskt börjat granska fallet. Och Elisabet Rydell-Jansson är ju en av dem. Och hon har verkligen lagt ner tid och arbete på det här.

Martin: Men vad tror du Jim hände där uppe i Sjougden hösten 1812?

Jim: Oj, det är omöjligt att veta. Men sen kan man ju ha olika teorier om vad som hände. Jag tror mer att de förolyckades, kanske drunknade de. De hade gott om fiskevatten där.

De kanske råkade ut för något på den 7 mil långa vägen ner till kyrkan i Alanäs... När folk bara försvinner är det ju ett mysterium.

Martin: Ja, fallet är och förblir olöst. Men en sak är säkert: en familj med tre små barn utplånades helt och tre samer fick skulden och fick sätta sina liv till. En mycket tragisk historia som kanske till och med innehåller justitiemord.

Jim: Ja, så är det ju.

Martin: Du ska ha tack Jim, för en mycket intressant och spännande, men också tragiskt poddavsnitt.

Jim: Tack själv Martin.

Martin: Idag när vi sänder den här podden så är det samernas nationaldag, 6 februari.

Men Jim, det här var kanske inte precis något muntert sätt att bidra till firandet.

Jim: Nej, det var det väl kanske inte. Men att sätta ljuset på samisk historia är viktigt och på så sätt kan väl det här ändå på något sätt bidra till hyllningen av samernas nationaldag.

Martin: Jo, det har du rätt i. Den här podden har ju inslaget av att försöka rentvå samer som blev dömda och straffade för något de kanske inte gjort.

Jim: Ja, lite så är det ju.

Jo! När vi ändå kommer in på samernas nationaldag; Jag kan också passa på och berätta att för bara några dagar sedan öppnade riksarkiven i Norge, Finland och Sverige en arkivportal som samlar digitalt samiskt arkivmaterial från länder i hela Europa. Den heter Nuohtti

Martin: Nuohtti?

Jim: Ja, Nuohtti! Nuohtti är det samiska ordet för not – alltså ett gammalt fiskenät. Man kan hitta den på adressen nuohtti.com. Det är inte säkert att det finns någon information om just rättsfallet i Sjougden där, eftersom det mesta är nedskrivet i häradsrättens protokoll som ännu inte är digitala. Men många andra intressanta dokument och fotografier från Sápmi kan man hitta där. Ett tips till er som är intresserade i samisk historia och kultur!

Martin: Ja, men det var ju ändå en positiv avslutning på ett annars ganska tragiskt och mörkt poddavsnitt. Och med det så slutar vi här.

Tack alla ni som lyssnar på oss!

Ni får gärna berätta för era vänner om Arkivpodden – ”Dokumententen berättar”.

Med det säger vi hej då!